

RELIGIOZNOST IZRAELOVA OKRUŽJA

Daniel Pažanin

Daniel Pažanin završava magistarske studije na Seminaru Frieden-sau, Bezirk Magdeburg u Saveznoj Republici Njemačkoj.

SAŽETAK: Religioznost Izraelova okružja

Razumjeti probleme kulturnog i vjerskog identiteta izraelskog naroda na koje su upozoravali starozavjetni proroci pretpostavlja proučavanje religioznosti Izraelova okružja, odakle su poganski utjecaji i dolazili. U ovome se članku autor bavi opisom kanaanske religije. On opisuje kanaanska božanstva crpeći informacije iz epohalnog arheološkog otkrića Ugarita blizu zaljeva Minet el-Beda (današnja Sirija) iz 1928/29 godine, i također iz rezultata iskapanja u Ras Ibni Haniju (nedaleko od prve lokacije) od 1975. godine naovamo. Kanaanske religijske predodžbe odražavaju i njihovo zbiljsko političko, socijalno, kulturno i svjetovno okružje. Usljed fizičke blizine, sličnosti jezika, i zbog teško obrazložive privlačnosti koju su Hebreji osjećali prema kanaanskom kultu, sva ta obilježja kanaanske religije imala su veliki, a često i sudbonosni, utjecaj na hebrejsku religiju i kulturu.

Izraelska se religija morala već od najranijih dana sukobljavati s religijama svog okružja. U Starome zavjetu nalazimo opise hebrejske religije i religija Izraelova okružja. Ovi izvještaji gotovo uvijek opisuju to paralelno postojanje različitih religioznih sustava u smislu izrazito borbenog razračunavanja.¹ Takav se opis provlači kroz Stari zavjet poput crvene niti, počevši u vrijeme patrijaraha pa sve do makabejskog doba.

Valja nam se prisjetiti opasnosti koja je prijetila Izraelu kada se najprije nastanio u istočnoj, a zatim i u zapadnoj Jordaniji, i samim time došao u dodir s tamošnjom kanaanskom i amorejskom religijom. Imajući to u vidu jasno nam je da već

1 Otto Eissfeldt, *Kleine Schriften* (Tübingen: 1973), str. 1.

od samog početka Izraelu nije bilo lako suprotstaviti se tako silnom protivniku koji je već davno prije dolaska Izraela na to područje razvio svoj kult i religijska uvjerenja. Naročito nam razdoblje sudaca pojašnjava uspon i pad izraelske religije.² Religija Izraela imala je dakle već u prvim stoljećima nakon zauzimanja transjordanskog prostora žestoke okršaje s tamošnjom domaćom kanaanskom kulturom i religijskim uvjerenjima Kanaanaca, te se tako morala neprestano braniti od stalne opasnosti koja je prijetila s te strane. Opasnost je bila dvojake naravi: s jedne su se strane susjedne religije neposredno borile protiv izraelske religije i pokušavale je iskorijeniti, a s druge strane nastojale su djelovati unutar izraelskog naroda i tako oslabiti njihovu religioznost. Starozavjetni su se proroci borili protiv ovakvih razvodnjavanja Izraelova kulturnog i vjerskog identiteta. Stoga su oni polemizirali, oštro kudili i pozivali narod da se vrati. Da bismo mogli razumjeti to razračunavanje u Starome zavjetu između izraelskoga Boga i bogova okoline zajedno s njihovim utjecajem, neophodno je rasvijetliti božanstva Izraelova okružja, njihov način razmišljanja, i uzeti u obzir njihove zahtjeve, odnosno njihova očekivanja. Jedino se u tom kontekstu možemo pravilno postaviti prema porukama starozavjetnih proroka, i razumjeti cilj njihova pisanja.

1.1 Obilježja kanaanske religije

Do prije nekoliko desetljeća malo se znalo o kanaanskoj religiji. Osnovni su izvještaji dolazili iz Staroga zavjeta, nešto iz malobrojnih izjava susjednih naroda i postoje zabilješke nekolicine grčkih pisaca.³ Takva je situacija potrajala sve dok nije došlo do velikih otkrića nedaleko zaljeva po imenu Minet el -Beda na tlu današnje Sirije (oko 10 km udaljenog od današnje luke Latakia). Zahvaljujući tim otkrićima danas imamo više podataka

² Čitavo razdoblje sudaca okarakterizirano je otpadom od Jahve. Kao odgovor na otpad uvijek slijedi kazna od Jahve, koja se očituje u tome što drugi narodi pobjeđuju Izrael i više godina njime vladaju; povratak Izraela Jahvi skriva u sebi tajnu od Boga poslanog izbavitelja koji oslobađa Izrael i time mu pribavlja godine mira i radosti. Ponovni otpad naroda ponovno povlači za sobom kaznu, itd.

³ Filon iz Biblosa, "Feničanska povijest"; Lukian iz Samosate, "De Dea Syria"; Plutarh, "O Isisu i Osirisu".

o kanaanskoj religiji i njenom kultu. Riječ je o otkriću i iskapanju na lokaciji Ugarit i Ras Ibni Hani.

1.2 Otkriće Ugarita i Ras Ibni Hanija

Ugarit je otkriven u ožujku 1928. godine. Nedaleko od zaljeva Minet el - Beda (Bijela luka) jedan je poljodjelac obrađujući njivu zapeo plugom za veliki kamen koji je zatvarao ulaz u podzemni hodnik. Taj je hodnik vodio u grobnicu.⁴ Ta se vijest vrlo brzo pročula, te je već krajem ožujka 1929. organizirana prva ekspedicija arheologa koji su otpočeli s iskapanjem.⁵ Nakon nekoliko dana pronašli su 150 metara od obale jednu nekropolu. U njoj su našli umjetničke predmete egipatskog i feničanskog podrijetla, kao i grob u kom je bila egipatska vaza od alabastera. Također je pronađena mikenska i ciparska грнčarija. U daljem je tijeku iskapanja pronađena i kraljevska palača.⁶ Uz to otkrivene su brojne egipatske statue i stele, kao i biblioteke ispisanih glinenih pločica. Ti su tekstovi sadržavali i ime grada, pa je zaključeno da je riječ o drevnom Ugaritu. Saznalo se da je Ugarit bio višejezični grad. Pronađeni su i tekstovi "pisani babilonskim slogovnim klinastim pismom⁷ ili domaćim klinastim alfabetom."⁸ Prema svim tim nalazima zaključeno je da su se u Ugaritu rabila četiri jezika: sumerski, akadski, huritski i ugaritski.

Mnoštvo jezika i vrsta tekstova pohranjenih u arhivima i raznim bibliotekama⁹ pokazuju da je Ugarit bio grad u kojem se vodio bogat kulturni život. Očito je bio i međunarodno središte.

4 Navodno je pronašao tamo nekoliko zlatnih predmeta koji su nestali u trgovini s antikvitetima.

5 Prva skupina sastojala se od sedam deva, nekoliko magaraca i konja.

6 "C.F.A. Schaeffer, bivši pomorski časnik, odabrao je najvišu nadmorsku točku, gdje bi, pazeći čak na Sunčevo obasjavanje i smjer vjetrova, on sam sagradio palaču. Ovakav pristup urodio je uspjehom..." Oswald Loretz, *Ugarit und die Bibel* (Darmstadt: 1990), str. 3.

7 U sumersko-babilonskom klinastom pismu koriste se logogrami (znakovi koji predstavljaju jednu riječ) i znakovi koji predstavljaju slogove. Vidi W. von Soden, *Einführung in die Altorientalistik* (1985), str. 30-35.

8 Loretz, *Ugarit und die Bibel*, str. 7.

9 U arhivima jednog utjecajnog pisara iz Ugarita pronađeno je preko dvjesto dokumenata, od toga preko šezdeset pisama, preko pedeset leksikografskih tekstova, i oko trideset pravnih i gospodarskih zapisa, itd. Nadalje su pronađene biblioteke nekog trgovca, pa kraljevog savjetnika, jednog učenjaka i jednog liječnika, kao i biblioteka jednog kultskog svećenika i gatara.

pokazuje stanovitu samostalnost, ali se ipak dovodi u vezu s prirodnom pojavom. Bogovi koji se pojavljuju "udruženi su u svojstvu muža i žene ili brata i sestre u obitelji, ili su kao sinovi bogova putem smjene generacija međusobno povezani".¹⁴ Međutim, kanaanski je panteon, kao što se pojavljuje u Ugaritu, i nešto malo drugačije u zapadnosemitskim napisima, samostalan.

Jedna od, u takvom obliku postojećih, obitelji bogova mogla je nastati tek tijekom dugog "povijesnog razvoja".¹⁵ Problematika na koju nailazimo jest ta da Kanaanci međusobno povezuju prvotno samostalna božanstva na osnovi političkog ujedinjavanja. Tako je i grad-država Ugarit, koji je bio naročito uspješan i time stekao prednost pred drugima, stavio boga svojega grada na pročelje panteona.¹⁶ Na taj je način raspoznatljivo da se u svijetu bogova odražavaju zemaljski odnosi moći. To svakako povlači za sobom regionalne predodžbe o svijetu bogova. Upravo je zbog toga Franz-Elmar Wilms u pravu kada kaže da "dosadašnja otkrića o međusobnim odnosima bogova još nisu stvorila jasnu sliku".¹⁷ U obitelji bogova iz Ugarita dominiraju El i Baal, koji se pojavljuju i u Starom zavjetu. Ostala su božanstva nekako više u pozadini. El i Baal pojavljuju se bez ikakvih ograničenja kao univerzalna božanstva. Prije bi se reklo da prevladavaju kozmičke umjesto političkih suprotnosti: Baalovi su protivnici bog mora Jamm, bog smrti Mot ili zvijezda Venera Astar, ali nikada nekakva lokalna božanstva.

Kao što je dosad nagoviješteno, mi svakako ne smijemo očekivati da u Siriji i Palestini postoje jedinstvene religije, već moramo pažljivo razlikovati mjesne kultove i njima pripadna božanstva. Pa ipak, unatoč političkoj rastrzanosti te zemlje, "koja se nije udružila u jedinstveno državno tijelo, već se raspala u mnoštvo međusobno ratnički raspoloženih gradova-država, unutar je religije relativno jedinstvo. To jedinstvo je, gledajući unazad kroz tisućljeća, ostalo začudo jednako."¹⁸

14 Schmidt, *Alttestamentlicher Glaube in seiner Geschichte*, str. 13.

15 Isto.

16 Usporedi isto, str. 135.

17 Franz Elmar Wilms, *Freude vor Gott* (Regensburg: 1981), str. 69.

18 Schmidt, *Alttestamentlicher Glaube in seiner Geschichte*, str. 13.

1.4 Kanaanska božanstva

1.4.1 Bog El

U svojstvu kralja kojeg se smatralo "svetim i mudrim", u ugaritskim mitovima na pročelju panteona stoji bog El. Ali unutar kulta El nije "najviši" bog. Hram koji je otkriven u Ugaritu bio je posvećen Baalu.¹⁹

El je daleki bog. Njegovo se prebivalište "nalazi na izvoru dvaju bezdana, tj. tamo gdje se sudaraju vode gornjeg i donjeg svijeta".²⁰

1.4.2 Područje vladavine boga Ela

Poruke sa sastanaka bogova moraju se iznijeti pred Ela. K njemu dolaze bogovi, padaju pred njim ničice i iskazuju mu na taj način svoju odanost. Od njega potječe dozvola da se svrgnu bogovi kao što su Attar, te da se pogubi Baal. Samo on može postaviti nekog boga na položaj kralja. Baalu je pak potrebna njegova dozvola da uspostavi svoju moć. El je također prvi koji u viziji vidi uskrsnuće Baala. Anat treba njegovu dozvolu da ubije Aqhata, i samo je on taj koji blagoslivlje Kereta, i Danela. Prema Keretovoj bolesti svi su ostali bogovi bespomoćni, samo ga El može izliječiti.²¹⁻

El je suzdržan naspram aktivnih razračunavanja bogova koji se međusobno bore. U stanju je prividnog pasivnog mira, ali je upravo to značajno. El predstavlja "sveti pozadinski svijet koji je izvan domašaja promjenjivog svijeta".²²

El je isto tako taj koji smije pijanstvo Thiasosa²³ okusiti do kraja.

19 Pritom treba primijetiti da iskapanja u Ugaritu još nisu dovršena.

20 Schmidt, *Alttestamentlicher Glaube in seiner Geschichte*, str. 13.

21 Kao da se suproti tome to što El dopušta izručivanje Baala na zahtjev Jamma. Ali El reprezentira sastanak bogova. Njihova se raspoloženja ogledaju u njemu, i ne smijemo previdjeti da Jammova moć proizlazi iz Ela. Elovom položaju kao da se suproti i činjenica da mu se Anat smije približiti s gnjevom; međutim tu se ističe nadmoćno držanje Ela u njegovu odgovoru, dok je gnjev strašne boginje rata Anat samo njoj nalik.

22 Usporedi Hartmut Gese, *Die Religionen Altsyriens* (Altarabiens und der Mansdäer: Verlag Kohlhammer, 1970, izdavač Schröder, M. Christel), str. 96.

23 "Tekst pod brojem RS 24.258 govori kako je El pozvao ostale bogove, njih 70, na gozbu u svoju kuću ili palaču, te se potom oneraspoložen zbog nekakvog događaja povukao u svoj Thiasos i tamo potpuno opio." (Eisfeldt, *Kleine Schriften*, str. 124).

Nadalje El nije otac samo bogovima - oni ga, zajedno s Baalom, oslovljavaju s "moj oče", zovu ga "*ab bu il*", što znači "otac bogova" - međutim on je otac i svih kraljeva, pa i svih ljudi, stvoritelj je stvorenog;²⁴ njegovo stvaralačko djelovanje opisano je u KTU²⁵ slučajem nebeskih blizanaca Sahara i Salima.²⁶

El je u ugaritskim tekstovima također nazvan "bik El". Zapazimo kako daleko u pretpovijesno vrijeme seže obožavanje snage koja se na vidljiv način očituje u biku.²⁷ Međutim, mogli bismo rezimirajući reći da je El sačuvao svoje područje djelovanja. Nije se razvio u "visokog boga" koji u životu zajednice više ne bi imao neku zadaću, a samim time ostao i bez njemu upućenog obožavanja. Prema mitološkom opisu El prima žrtve, ili se pojavljuje i kao zaštitnik dinastije, otkriva se kralju u snu da bi mu obećao potomstvo.

"Ipak se u kasnijim zapadnosemitskim napisima značaj Ela smanjio: Baal zauzima prvo mjesto, a El je potisnut na drugo mjesto",²⁸ premda je njegov položaj teorijski iznad Baalovog.

1.4.3 *Atirat* - (Ašera) *Elova žena*

U Ugaritu je Elova žena Atirat. Najviše saznajemo o njoj iz "ugaritskih izvora".²⁹ Njeno je ime, polazeći od korijena *atr*, prevedeno kao "ona koja hoda po moru".^{30 31} S obzirom da

24 Međutim, postoji i teza koja tvrdi upravo suprotno. Prema njoj El zauzima u ugaritskom panteonu položaj nekakvog "*deusa otiosusa*", koji se u međuvremenu povukao iz aktive i morao prepustiti dnevne poslove mladima. Osim toga je prestar da bi uopće izdržao ljubakanja, te sada još samo vegetira kao nekakav "impotenti stari bog".

25 Skraćenica: KTU: Die Keilalphabetischen Texte aus Ugarit (Tekstovi na klinastome alfabetu iz Ugarita), I dio, AOAT 24, 1976.

26 S tim se u svezi El povezuje osim sa svojom ženom i s drugima koje oploduje. U KTU 1.23 opisano je kako se uz more sjedinjuje s dvjema ženama, i kako zatim njih dvije rađaju dva boga - Sahara (jutarnje rumenilo) i Salima (večernji sumrak). (KTU 1.23: 49-52)

27 Isto, str. 96.

28 Schmidt, *Alttestamentlicher Glaube in seiner Geschichte*, str. 138-139.

29 M. Christel Schröder, *Die Religionen Altsyriens* (Altarabiens und der Mandäer, Kohlhammer: 1970), str. 149.

30 Isto, str. 150.

31 Neki prevode ovaj *atr* na osnovu arapskoga kao "sja" i tako su protumačili njeno ime sa "ona koja se sjaji". Drugi su pak uzeli arapsku riječ *atara* - "birati" i preveli njeno ime sa "izabrana" jer ju je izabrao prvo Jamm, a zatim i El. Pa ipak kao da gore navedena pretpostavka bolje odgovara njenom imenu od ovih hipoteza. (Usporedi isto str. 150). Također je vrijedno spomenuti tezu da riječ *atrt* u osnovi može značiti i svetište pa se tako može protumačiti i kao "sveta

El ima svoje prebivalište u vodenoj dubini pramora, njeno ime možda upućuje na njeno prebivalište i povezanost s morem koje povezuje nju i Ela.

1.4.4 Područje vladavine Atirat - (Ašere)

U svijetu bogova ona ima odlučujuću ulogu. Tek je posredstvom naročitog zauzimanja Atirate kod Ela, Baalu omogućena izgradnja palače. Prilikom postavljanja jednog kralja-zamjenika i ona suodlučuje. Zanimarivanje jednog njenog zavjeta prouzroči Keretovu bolest. Ona naziva bogove sinovima. Na osnovi toga možemo pretpostaviti da je ona majka bogova, i zbog toga također utjelovljuje plodnost.³² Tako dakle ima eksplicitno titulu *qnjt ilm*, "stvoriteljica bogova", ili *um ilm*, "majka bogova".^{33 34}

Iz ugaritskih tekstova proizlazi da je imala slavna svetišta u Sidonu i Tiru. Kao Elova supruga sudjeluje u monarhijskom položaju Ela. S obzirom na to njeno je mjesto pri redosljedu prinošenja žrtava odmah nakon Ela.³⁵

Vrijedno je spomenuti da se "u ugaritskoj mitologiji nekakvo jasno razgraničenje aspekata ženskog božanstva u vidu Anat/Astarte, mlade boginje plodnosti, i u vidu Atirat, majke bogova, ne da osobito zapaziti".³⁶ Prema tome, čini se evidentnim da se karakteristike triju boginja - Ašerat, Ašart i Anat - međusobno isprepliću.^{37 38}

atrt u osnovi može značiti i svetište pa se tako može protumačiti i kao "sveta boginja na moru" (usporedi Oswald Loretz, *Ugarit und die Bibel*, Darmstadt 1990, str. 83).

32 KTU 1.14 IV 32-43.

33 Isto, str. 149.

34 Pritom se javlja pitanje odnose li se pripisani joj predikati poput "majka bogova" i "stvoriteljica bogova" na sve bogove, ili samo na neke? - Jer bi je Jamm bio uzeo za ženu, što mu ipak nije uspjelo. Kako bi ona onda mogla biti njegova majka? Najvjerojatnije je dakle riječ o općoj tituli koja joj je dana sjedinjenjem s Elom. (Vidi također - Loretz, *Ugarit und die Bibel*, str. 83).

35 Povremeno se pojavljuje nakon Baala.

36 Isto, str. 151.

37 Usporedi Otto Eissfeldt: *Kanaanäisch ugaritische Religion u: Der nahe und mittlere Osten*, Svezak VIII *Religionsgeschichte des Alten Orients*, (K'ln: B. Spuler, 1964), str. 77.

38 Premda ne smijemo zaboraviti da je Anat njena kćerka, te da u huritskom kanonu iz Ugarita zauzima uvjerljivo viši položaj od Anat! (Loretz, *Ugarit und die Bibel*, str. 83).

1.4.5 Astarta ili Ašera

Astarta³⁹ ili Ašera utjelovljuje i plodnost - ona je prema tome boginja plodnosti, ali uz to i boginja rata.⁴⁰

Možda su je obožavali čak i kao kraljicu neba. ⁴¹Službu Astarti naročito je pratila kulturna prostitucija, dok je u mitovima iz Ugarita Astarta samo pratilja ili sluškinja⁴² Baala.

U Aštarotu, Aškelonu i Sidonu Astarta je bila boginja grada. No pritom je važno da Astarta i boginja Anat pokazuju mnoge analogije, i konačno se - kao što to uostalom Ugarit i nagovješćuje - stapaju u jednu cjelinu.⁴³ Međutim, ona pokazuje dodirne točke i s Atirat, Elovom ženom.⁴⁴

1.4.6 Baal

Riječ *Baal* označuje u semitskim jezicima gospodara u smislu vlasnika, pa i muža. On staje nasuprot Elu kao "mladi"⁴⁵, pa stoga i neobuzdani bog. Obično je predstavljen kao Daganov sin, ali ujedno i kao Elov sin, kao što su uostalom svi bogovi predstavljeni kao Elovi i Ašeratini sinovi.⁴⁶ Njegova imena, "gospodar visina Zafonskih", "gospodar stijena Zafonskih", upućuju na njegovo prebivalište. Dakle, gospodar je planine Mons Casius iz starih dana, današnje Džebel el-Aqre, koja se nalazi sjeverno

39 Ekskurs: Attar je muško božanstvo i pokazuje izvjesnu paralelnost s Baalom. Imamo tako u Ugaritu pored *'ttrab "attar: otac"* i *'ttrum "attar: majka"* - što dakle ukazuje na androgeno božanstvo. U Ugaritu zapažamo još jedan poseban položaj boga Attara - "On nosi epitet 'rz - strašni" (usporedi Schröder, *Die Religionen Altsyriens*, str. 138), zatim se pojavljuje kao Baalov nasljednik; suproti se prenošenju kraljevskog dostojanstva na Jamma izjašnjavajući se protiv izgradnje kraljevske palače za Jamma. Nadalje nastupa uz Baala u pjesmi o Nikkal, gdje je otac jedne izuzetno lijepe kćerke. Međutim, jasno se pokazuje da nije dovoljno sposoban da nastupi kao nasljednik. U ugaritskom kultu - kao suprotnost njegovom ženskom obliku - ne igra neku posebnu ulogu.

40 "Astarta je prikazana na lavu, naoružana mačem. Nosi rebrastu krunu iznad koje je ploča u obliku zvijezde." (Wilms, *Freude vor Gott*, str. 72).

41 Prema slici iz prethodne fusnote pokušavali su je poistovijetiti s planetom Venerom.

42 KTU 1.4 IV 38-40.

43 Anat i Astarta zajedno nastupaju na velikoj Elovoj gozbi. U nekom tekstu prizivanja duhova njih se dvije prizivaju zajedno; pa i u jednom tumačenju sna spominju se zajedno. (Usporedi Schröder, *Die Religionen Altsyriens*, str. 161).

44 "Prema izvještaju iz I 10, 22 Kronos si uzima Uranove kćeri za žene: Astartu, Rheu i Dionu..." Ako se Astarta kao Elova žena spominje na prvom mjestu, to onda znači da se već kao Elat stopila s Atirat. (Isto, str. 163).

45 Loretz, *Ugarit und die Bibel*, str. 73.

46 Usporedi B. Spuler, *Der Nahe und der Mittlere Osten, Bd. VIII Religionsgeschichte des Alten Orients*, (Kln: Leiden, 1964), str. 80.

od Ugarita s najvišim vrhom od 77 m iznad mora. To je taj Zafon.⁴⁷

1.4.6.1 Područje vladavine boga Baala

Baala su častili kao boga oluje i darovatelja kiše. On vlada oblacima,⁴⁸ vjetrovima, gromom, munjom, kišom i snijegom. O njemu ovisi hoće li u području kojem je potrebna kiša život i dalje opstati. Na taj je način on bog vegetacije koji daje zemlji plodnost. Njegova prisutnost odlučuje o životu i smrti čovjeka; jer, priroda odumire kada Baal silazi u podzemlje, i prestaje svako rasteenje. Međutim, pri ponovnom buđenju prirode čuje se uzvik: "Alijan Baal živi, knez, gospodar je zemlje tu."⁴⁹ On nije stvoritelj zemlje, ali je njen održavatelj. Stoga je prikazan i kao "jaki", "silno moćni"⁵⁰ (*alijan*), "knez" (*sebul*) ili "sudac", "vladar" (*šofet*).⁵¹

Opsežni ciklus mitova iz Ugarita koji govori o sudbini boga Baala, prikazuje međusobnu borbu bogova za kraljevsku vlast, koja obuhvaća ujedno i prevlast nad čovjekom. U borbi s bogom mora -- Jammom - Baal pridobiva status kralja, a izgradnjom palače pribavlja si i priznanje. On se bori i s bogom smrti - Motom.⁵² Razlog za tu borbu jest mijena godišnjih doba, ljeta i zime, sušnog i kišnog razdoblja - kao što je već ranije bilo objašnjeno. Ali upravo se kroz ta nadmetanja s različitim bogovima očituju Baalova borbenost, hrabrost i pobjedonosnost,⁵³ pa čak ako se i povremeno pojavljuje kao slabiji, na kraju ipak pobjeđuje. Zbog toga bog Baal i može tvrditi:

47 Ta visoka gora često je okružena oblacima pa je stoga i pravo prebivalište za boga vremena!

48 Baal je u tom smislu također nazvan onim koji se vozi na oblacima.

49 Njegovom predstojećem povratku prethode obilne oborine i preplavlivanje rijeka. (Usporedi, isto str. 81).

50 Na slikama i figurativnim prikazima predstavljen je najčešće u borbenom stavu, npr. kako u desnoj ruci drži toljagu, a u lijevoj poput koplja nosi munju. - Već samo to ukazuje na njegov borbeni i uzvišeni lik.

51 Schmidt, H. Werner: *Alttestamentlicher Glaube in seiner Geschichte*, Neukirchen 1975, str. 141.

52 U svezi s tim Mot kaže Baalu: "Jer si pobijedio Levijatana, brzu zmiju, uništio sklopčanu zmiju, dražio šaljata sa sedam glava, otjerao šanema u uništenje. Ja s'f'm proždrijet ću te, jest ću: bedra, trbuh, podlaktice, eda li bi sišao u ždrijelo Mota, Elovog sina, na močvarno dno ljubimca Elovog, junaka." Eugen Sitarz, *Kulturen am Rande der Bibel* (Stuttgart 1983), str. 88.

53 Upravo zbog njegove pobjedonosnosti i bojovnosti rado su se u Ugaritu molili njemu: "Napadne li netko moćan gradska vrata, podignite tad oči svoje k Baalu: O Baale, molimo te, odagnaj moćnika od gradskih vrata, junaciinu od zidina

Ja sam vladam nad bogovima kao kralj,
gojim bogove i ljude,
sitim mnoštvo zemaljsko! (KTU 1.4 V 49-52)

1.4.6.2 Boginja Anat i njen odnos prema Baalu

Mladi i neobuzdani bog najčešće se pun elana pojavljuje zajedno s boginjom Anat. Ona slovi kao boginja plodnosti i rata, stoga nastupa i kao njegova sestra (boginja plodnosti), i kao njegova ljubavnica (boginja rata). Odnos između njih dvoje ispočetka djeluje nejasno, međutim, postaje jasnijim ako ga sagledamo kao odraz ponašanja i načina života Kanaanaca, što je sve YHWH, Bog Izraela, svome narodu najstrože zabranio.⁵⁴ Usprkos njenom izdašnom spolnom sjedinjavanju s Baalom nazvana je "djevicom" Anat.⁵⁵ Možda bi se čak mogao izraz *ybmt limmn* protumačiti kao "gospodarica" u smislu "metrese, bludnice naroda", dakle velike bludnice, "prabludnice".⁵⁶ No, ona je nazvana također "gospodarica kraljevstva", "gospodarica vladarske sile", "gospodarica visokog neba" i "gospodarica dubine (bezdana)".⁵⁷ Njeno prebivalište je *inbb*.⁵⁸ Vjerojatno je riječ o nekom visokom brdu jer naseljeno mjesto pod takvim imenom nije poznato.

1.4.6.3 Područje vladavine boginje Anat

Izrazita seksualnost i plodnost jedna su strana njenog bića, ratobornost je ona druga. To jasno proizlazi iz postojećih izvora. Ljubavni odnos prema Baalu izražen je i tako što poradi njega prijeti čak i vrhovnome bogu Elu:

Zbacit ću ga na tlo kao janje,
niz njegovu sijedu kosu pustit ću da poteče krv,
siva staračka kosa bit će mu puna krvnih ugrušaka,
ako ne da Baalu kuću kao i ostalim bogovima,

gradskih:moćnika sa gradskih vrata, junačinu od zidina gradskih." (Sitarz, *Kulturen gm Rande der Bibel*, str. 90),

54 "...Čovjek koji bi se oženio svojom sestrom, kćerju svoga oca ili kćerju svoje majke, te vidio njezinu golotinju, a ona vidjela njegovu - pogrdno je to djelo! - neka se istrijebe pred očima naroda..." (Br 20,17)

55 To bi vjerojatno trebalo istaknuti kako je njena mladenačka svježina neiscrpnna.

56 Vidi: Spuler, *Der Nahe und der Mittlere Osten*, Bd. VIII *Religionsgeschichte des Alten Orients*, str. 83; ili Schröder, *Die Religionen Altsyriens, Altarabiens und der Mandäer*, str. 157.

57 Usporedi isto, str. 158.

58 Usporedi Ug. V, III 7, 20 i druge.

rezidenciju poput one sinova Atirat!
(KTU 1.3 V, 1-4)

Ali njena čežnja dolazi do izražaja i u njenom dozivanju i traženju Baala u podzemnom svijetu.⁵⁹ Velik prostor su zauzimala spolna sjedinjenja Baala i Anat.^{60 61} Da je posljedica toga bilo orgastično oponašanje ljudi u kultu, lako se dá naslutiti.⁶² Ali i ratničko raspoloženje ove boginje nije nezatno. To nije očito samo iz njenog ophođenja prema vrhovnome bogu Elu, već i iz opisa borbenih prizora.⁶³

1.4.6.4 Baalov odnos prema Elu i Atirat

Već je u prethodnom izlaganju o Elu istaknuta napetost u odnosima između boga Baala i boga Ela, što je već vidljivo u pokušaju mlađeg Baala da potisne starijeg Ela. Međutim Baal je primoran moliti Ela za dozvolu kako bi zidanjem palače izgradio svoju moć, i dobio odobrenje za ispunjenje još nekih svojih želja. "Ali sve to počiva više na hladnoj proračunatosti negoli na međusobnoj naklonosti."⁶⁴ "Baal priznaje Ela kao vrhovni autoritet, dok je El spreman sa svoje strane što je više moguće uzeti u obzir Baalove želje, i time mu dati stanovito pravo u suodlučivanju. Istodobno ne manjkaju pokazatelji da taj odnos mudrog međusobnog uvažavanja zapravo predstavlja tišinu pred oluju, te da se svakog trenutka može izroditi u otvorenu borbu."⁶⁵ Čudne su ali i opasne izjave Ašerat, Elove žene, koja nastupa kao Baalova protivnica. Najvjerojatnije se u tome skriva misao da Baal kao mladi i snažni bog ugrožava Elov položaj, a samim time i dostojanstvo njegove žene.⁶⁶ No kasnije kao da se pomiruje s tom

59 "Djevica Anat tražaše ga; ko što je srce krave za teletom njenim, ko što srce ovce dojilice za njenim janjetom, tako je bilo srce Anat raspaljeno za Baalom!" (KTU 1.6 II, 5-9)

60 Anat je često prikazana kao krava.

61 KTU 1.11: 1-3.

62 U jednom od sljedećih članaka poblize ću se osvrnuti na sam kult i njegove posljedice.

63 "Vidi, bori se Anat u ravnici, kolje između dviju gradova, pobija narod s obale mora, uništava narod sa istoka. Glave bijahu pod njom ko buse zemlje, na njenim rukama ko skakavci, ko komadići platanine kore ruke ratnika. Pričvrsti glave o svoje prsi, priveže čvrsto ruke za pojas svoj. Zaronila koljena u krv jakih, bedra njena gacala u gruševini ratnika. Anat se borila žestoko gledajući oko sebe, klala i gledala, jetra se njena tresla od grohota, a srce joj bilo sito od veselja, jetra prepuna slavom!" (KTU 1.3 II, 5-27)

64 Spuler, *Der Nahe und der Mittlere Osten*, str. 81.

65 Isto, str. 81-82.

66 Isto, str. 79.

činjenicom, jer naziva Baala čak "našim kraljem" i "našim regentom".^{67 68}

1.4.7 Bog Jamm

O Jammu smo u glavnim crtama informirani kroz mitsku predaju o borbi između Baala i Jamma, te nas ti izvori upućuju na područje koje treba razmotriti. Činjenica "da Jamm nije samo u mitu pjesnički personificirano more, proizlazi također iz porabe tog imena kao teofornog elementa u osobnim imenima, kao i iz pojavljivanja istoga u ugaritskim žrtvenim popisima i sastavu panteona."⁶⁹

1.4.8 Područje vladavine boga Jamma

Jamm je božanstvo slane vode, ali ne samo nje. On predstavlja i vodene struje i rijeke. Zbog toga ga i nazivaju u epu oblikom *zbl jm* "knez mora", i *tpt nhr*, "vladar rijeka".⁷⁰ Kao posebno obilježje pojavljuje se naziv *mdd il*, "Elov ljubimac". To pokazuje da je Elu bio posebno blizak. I iz tog razloga malo je trebalo da on dobije dozvolu za prisvajanjem palače koja je zapravo bila namijenjena Baalu. Čitav niz njegovih saveznika - npr.: zmaj Tahnin (*trn*), "zmija koja se koluta", "silna sa sedam glava", davao je dojam zastrašujuće snage boga Jamma.⁷¹

1.4.9 Bog Mot

Jedan drugi Baalov protivnik jest bog Mot (smrt). "Istina je da se to božanstvo ne nalazi u ugaritskom sastavu panteona, pa i osobna imena ne poznaju takav teoforni element. Ali to je sasvim razumljivo. K tomu je pozitivni aspekt tog boga - dozrijevanje usjeva, žetva dakle - sadržan u pasivnom aspektu Baala kao boga vegetacije koji ide u smrt."⁷²

67 Isto, str. 82.

68 Neki vide u kulturnim, liturgijskim tekstovima u redosljedu El, Baal, Ašerat tješnju vezu između Ašere i Baala, ali to je, čini se, prilično nesigurna pretpostavka. (Usporedi isto, str. 82).

69 Schröder, *Die Religionen Altsyriens, Altarabiens und der Mandäer*, str. 134.

70 Premda je njegovo područje vladavine voda u općem smislu, to ne isključuje to "da su ga obožavatelji, koji su mu prema svjedočenju kulturno-liturgijskih tekstova prinosili žrtve i koristeći slog *ym* u stvaranju osobnih imena po njemu nazivali svoju djecu, smatrali suverenim i na drugim područjima". (Otto Eissfeldt: *Religionsgeschichte des Alten Orients*, svezak VIII, Köln: B. Spuler, 1964, str. 84).

71 Isto, str. 84.

72 Schröder, *Die Religionen Altsyriens, Altarabiens und der Mandäer*, str. 135.

1.4.10 Područje vladavine boga Mota

Mot je po svojoj prirodi sasvim drugačiji od Jamma. Nazvan je "bogom suše i podzemnog svijeta".⁷³ Njemu su predređeni sazrijevanje i umiranje. Slovi također kao najčešći Baalov protivnik, s obzirom da ga Mot povremeno pobjeđuje. Kada se to dogodi, vegetacija se suši i propada.

1.4.11 Bog Kemos

Moapci su častili nacionalnog boga Kemosa, koji se pojavljuje i kao dvojno božanstvo Astar - Kemos i time predstavlja "vrhovno božanstvo."⁷⁴ ⁷⁵ Kemosa susrećemo u Ugaritu kao dvojno božanstvo, zajedno sa *tt*, vjerojatno "blato", "glina", ili *t*, što bi moglo značiti i "ptica grabljivica".⁷⁶ Kao glavno mjesto kulta Kemosa navodi se grad "Hrjt". Dva su grada pod tim imenom poznata, jedan u sjevernoj Mezopotamiji (Hurija), i drugi u sjevernoj Siriji, u kraljevstvu Alalach.⁷⁷ Čovjek bi poželio da ga vidi prikazanog na reljefu stele Balua iz jedanaestog i dvanaestog stoljeća.⁷⁸ Kasnije se pojavljuje Kemos u više ratničkoj, vatrenoj naravi. Slovi kao rođak boga Resepa.

1.4.12 Bog Resep

Moguće je da ime Resep ima svoje porijeklo u riječi *rasp* što znači "onaj koji gori". On predstavlja vatru, plamen, požar, a time ujedno i zarazu (kugu).⁷⁹ U Ugaritu je opisan kao vratar boginje Sunca, dakle nakon zalaska Sunca kada ona stupa u podzemni svijet.⁸⁰ Kao glavno središte kulta navodi se *bbt*. To se ime doduše pojavljuje kao nerazjašnjeno ime nekog božan-

73 "U mitu koji se odnosi na područja Mota, za podzemlje se koristi uobičajena predodžba o hadu (CTA 4 VIII 1ff.): duboko dolje, smješteno negdje u zemlji, sve u mulju i prljavo, jedan grad po imenu *hmj* (ždrijelo, "odvod" ili "močvarna dubina"), mrtvačnica svijeta". (Isto, str. 136).

74 Schröder, *Die Religionen Altsyriens, Altarabiens und der Mandäer*, str. 139.

75 "Gray smatra da može Attar ne samo dovesti u vezu s moapskim Kemosom već i s amonićanskim nacionalnim kultom po imenu Milkom,..." (Isto, str.139).

76 Isto, str. 140.

77 Usporedi isto, str. 141.

78 "Bog stoji ispred kralja dok iza kralja stoji jedna boginja. Simboli Sunca i Mjeseca raspodijeljeni su iznad kraljevih pleća tako da je simbol Sunca na strani boga, a simbol Mjeseca na strani boginje." (Isto, str. 141).

79 "Možda je Resep preveden na egipatski u biblijskom imenu za božanstvo *h'jtw* - "onaj što se pojavljuje užaren". (Isto, str. 142).

80 Isto, str. 142.

stva u ugaritskim tekstovima, "ali ovdje sigurno označuje neko mjesto odnosno grad".⁸¹

1.4.13 Područje vladavine boga Resepa

O naravi boga Resepa ugaritska nam literatura ne govori mnogo. Iz nje saznajemo da je on kugom uništio jednu petinu dotadašnje Keretove obitelji. U skupštini bogova koja dolazi na Keretovo vjenčanje pojavljuje se i Resep.⁸² Osim toga postoje još posebne funkcije Resepa: *rsp sbi*, "Resep vojske", *rsp hgb*, "Resep skakavaca", "Resep sreće" (*b'l hz rsp*) - koji se spominje i u nekom feničanskom napisu iz Kitiona iz 4. stoljeća (*rsp hs*). Sve to upozorava na pojedine kultove, na opasnosti, odnosno na izbjavljenje koje može ostvariti dotično božanstvo.⁸³ Resepov kult kao da je igrao posebnu ulogu u Biblosu, jer tamo je pronađen hram s obeliscima posvećen njemu.⁸⁴

1.4.14 Bog Horon

"Horon se pojavljuje kao teoforni element u osobnim imenima već u egipatskim proglasima o stavljanju izvan zakona iz 9. stoljeća, i da se pratiti u osobnim imenima sve do 7. stoljeća pr. Kr."⁸⁵ Ime Horon najvjerojatnije je glasilo isprva Hauran i dolazi od arapskog *haur* - "jama". I tako bismo mogli reći da je Horon bog dubine i na neki nači u rodu s Resepom.

1.4.15 Područje vladavine boga Horona

Ugaritski tekstovi dvaput citiraju kletvu u kojoj se spominje Horon kao božanstvo kletve.⁸⁶ U nekom tekstu zazivanja duhova Horon igra važnu ulogu.⁸⁷ Također u jednom takvom tekstu zazivanja duhova Horon se pojavljuje u feničanskom napisu iz Arslan Tasa.⁸⁸ Ovo često nastupanje u svezi s

81 Isto, str. 142.

82 Isto, str. 142.

83 Usporedi isto, str. 142.

84 Tamo su pronađeni brončani kipovi koji su najvjerojatnije prikazivali njegovu osobu. Isto tako bi se sasvim lijepo uz njegove karakteristike slagale i tamo pronađene žrtve u oružju.

85 Isto, str. 145.

86 I Anat se pojavljuje pored njega.

87 "Jer isprva ne donosi traženu pomoć protiv zmijskog otrova, jedno žensko demonsko biće, *kobila* - kćer sunca, prisiljuje Horona da obavi određene rituale nad drvećem, nakon čega on uzima *kobilu* za ženu donoseći zmije kao vjenčani dar." (*Isto str. 146*).

88 "Ovdje nastupa sa sedam inoča i osam Baalovih žena." (*Isto, str. 146*).

kletvama i vraćanjem ne može biti slučajno, već nas usmjerava na njegovo područje vladavine i njegov karakter. Usput rečeno: Horon nema "neku posebnu ulogu"⁸⁹ u ugaritskom kultu.

1.4.16 *Bog Kotar*

Bog Kotar se pojavljuje kao teoforni element već u "imenima iz proglasa o stavljanju izvan zakona".⁹⁰ I u ugaritskom mitu igra važnu ulogu. Ime je najvjerojatnije prvotno glasilo Kautar, ugaritski "*Kotar*", feničanski "*Kusor*", hebrejski "*Kaser*", a znači "uspjeti", "imati uspjeha" ili "uspješno obaviti".⁹¹ Kao dodatno ime nalazimo *hrs jd* - "obrtnik". Kao prebivalište ugaritski mit spominje Kaftor (*kptr*), što najvjerojatnije predstavlja Kretu, "ako li ne i južnu Malu Aziju".⁹² Uz to se pojavljuje i *hkpt / hqpt* - "svetište Ptaha" - prvotno ime Memfisa - kao Kotarovo prebivalište.⁹³

1.4.17 *Područje vladavine boga Kotara*

Kao što je već naznačeno, Kotar zauzima važno mjesto u ugaritskom mitu. Kotar slovi kao graditelj kraljevske palače, zgotovljač tančina i izrađivač posebnog oružja, a sve to s pomoću čarobnog djelovanja.⁹⁴ On je dakle pravi obrtnički izumitelj.⁹⁵

1.4.18 *Drugi bogovi*

Osim dosad navedenih božanstava bilo je i drugih bogova koji su vjerojatno zauzimali podređeni položaj, te stoga u kultu nisu smjeli biti predmetom nekakvog naročitog obožavanja.

Navedimo samo neke: npr. *gpn wugr* - Gepen wa-Ugar, bog "vinograda i polja"⁹⁶, i *qds wamrr* - Qadeš wa-Amrar, bog

89 Usporedi isto, str. 146.

90 Isto str. 147.

91 Isto.

92 Isto, str. 148.

93 Usporedi isto, str. 148.

94 Uoči toga gradi se Baalova palača u sedmodnevnoj vatrenoj stihiji, a Baalove toljage bivaju ojačane čarobnim formulama i imenima za borbu s Jammom. Nadalje je on izrađivač umjetnički načinjenih predmeta iz srebra, zlata i drugih plemenitih materijala. Boginji Anat izrađuje poseban ratni lúk, koji nije za potčjeniti.

95 "Philo iz Biblosa poistovjećuje Kotara s Hefestom. Njemu se pripisuje prvo obrađivanje željeza (zajedno s njegovim bratom), iznalaženje čarobnih izreka i proricanje (orakul), i - u slučaju da tekst ne govori izvorno o njegovom bratu - iznalaženje ribarskog pribora i splavarenja, te prva plovidba po moru." (Isto, str. 148).

96 Dvojnina imena najvjerojatnije predstavljaju imena lika.

"svet i blagoslovljen"⁹⁷, često se spominju, pri čemu je prvo božanstvo u tijesnoj vezi s Baalom, dok se drugo pojavljuje kao Ašeratin sluga.⁹⁸ U niža božanstva spadaju i takozvane Kašarat-boginje, nazvane *bnt hll snnt* - "kćeri veselja, lastavice".⁹⁹ Na isti način treba promatrati polubožanska ženska bića *bkyt* - "one koje plaču", i *msspdt* - "one koje žale".¹⁰⁰ Ugaritski bogovi često komuniciraju sa sebi sličnima i s ljudima preko glasnika ili "anđela".¹⁰¹

U ugaritskim se mitovima spominju i demoni¹⁰² i zli duhovi,¹⁰³ ali i nemani iz mora¹⁰⁴ i s kopna.

1.4.19 Tuđa božanstva

Usljed bogatog međunarodnog prometa¹⁰⁵, kao i uslijed snažnog političkog uplitanja od strane velesila, ali i zbog prisutnosti huritskog stanovništva, došlo je i do primanja stranih božanstava u ugaritski kult.¹⁰⁶ Svakako da je bilo i reinterpretacija tuđih božanstava. S obzirom na to vjerojatno bismo mogli huritskog boga Kumarbia izjednačiti sa semitskim Elom, i time zapaziti na huritskoj strani sinkretizam huritskog i kanaanskog kulta. Ali i drugdje zapažamo da je izvršen utjecaj na kanaansku stranu. I tako se uz božanski par "šukamun i šumalia" spominje i huritsko božanstvo Išhara, pa i babilonska boginja Nikkal.

Imajući to u vidu možemo ustvrditi da je uslijed trgovine i razmjene kultura različitih naroda došlo do miješanja religijskih

97 Vidi fusnotu 75.

98 Usporedi Spuler, *Der Nahe und der Mittlere Osten*, svezak VIII *Religionsgeschichte des Alten Orients*, str. 87.

99 Vesele svečanosti, poput vjenčanja ili rođenja djeteta i slično, davali su im povoda za njihov nastup.

100 U skladu s tim vjerojatno su nastupali tamo gdje bi netko umro. (Usporedi isto, str. 87).

101 Oswald Loretz, *Ugarit und die Bibel*, str. 89.

102 Pustinja je bila očito i za stanovnike Ugarita mjesto na kom su se sakupljali demoni. U svezi s tim susrećemo u literaturi u KTU 1.114:19-20 biće s rogovima i repom. (Možda preteča predodžbe o Sotoni?)

103 Načinjen je pokušaj da se pripišu imena duhova imenima deficiranih kraljeva iz Ugarita. G. Del Olmo Lete, UF 18 (1986), str. 83-95.

104 Na taj se način pojavljuje u literaturi iz Ugarita i opis nemani nazvane Levijatan, koja se također i u Bibliji spominje (usporedi Izaija 27, 1 i KTU 1.5 I 1-2): "Kada si pobijedio Levijatana, zmiju koja bježi, uništio si zmiju koja se propinje, silnoga sa sedam glava, tad si bio gol, tad se otkopčaaš nebesa poput pojasa tvoje haljine." (KTU 1.5 III 1-5a)

105 Usporedi točke 1.3; 2.2.

106 Božanstvo Dagan također se spominje u ugaritskim tekstovima. U Siriji je bio božanstvo žita i darovatelj plodnosti (usporedi s Baalom). On je bio glavni bog filistejskih područja, s hramovima u Gazi i Ašdodu.

predodžbi i stapanja po nekoliko božanstava u jedno. Ovo je načelo najvjerojatnije prožimalo sve regije Kanaanaca.

1.5 Kanaanski kult

Kult obožavanja bogova i predaka zauzimao je važno mjesto u životu Kanaanaca.

S jedne strane zapažamo otvorene kultne uzvišice izražene svojim prirodnim oblikom, a s druge strane hramove u gradskim kulturama. Za naročite je obrede kulta korišteno i gumno.¹⁰⁷ Središte kulta u gradu predstavljao je hram. U njemu su bili prikazi bogova koji su predstavljali božanstva koja prebivaju u hramu. U pogledu žrtava ugaritski tekstovi imaju štošta zajedničkog sa starozavjetnom žrtvenom terminologijom. U njima ćemo naći sljedeće riječi: npr. *dbh* - "žrtva", *srp* - "žrtva paljenica", *ndr* - "zavjet", *sqrb i s'ly* "prinijeti".¹⁰⁸ Pri ovakvoj usporedbi trebamo držati u vidu svu različitost što se samog sadržaja tiče.¹⁰⁹ Sam oblik žrtvenog kulta bio je posvud "u Siriji jednak".¹¹⁰ Kod krvnih se žrtava načelno razlučivalo između zajedničkih žrtava (hebr. *zābah*, ugaritski *dbh*, feničansko-punski vjerojatno *sw't*), u kojima je sudjelovala čitava kultska zajednica, i između cijelih žrtava, odnosno žrtava paljenica koje su prinošene u cijelosti samo božanstvu (hebr. uglavnom *ola*, ugaritski *srp*, feničansko-punski *kl*). Međutim postojale su i posebne žrtve karakteristične prema povodu: npr. žrtve okajnice, inkubacijske žrtve, itd.¹¹¹ Žrtvene životinje bile su uglavnom goveda, ovce, koze i golubovi, ali i druge životinjske vrste.¹¹² Iz dosad pronađenog materijala nije moguće potvrditi da su se u Ugaritu prinisile ljudske žrtve. Međutim, u Starome zavjetu jasno je prikazano da se u kanaanskom prostoru i takvo što događalo.¹¹³ Kraj je unutar službenog

107Vjerojatno u svezi s Refaim-kultom.

108Usporedi Spuler, *Der Nahe und Mittlere Osten*, str. 89.

109Svakako samo tamo gdje je svetkovan čisti Jahve-kult. No tamo gdje je došlo do miješanja kulta s kanaanskim religijskim predodžbama svakako da je bilo i u sadržaju i u svrsi usporednih točaka.

110Schröder, *Die Religionen Altsyriens, Altarabiens und der Mandäer*, str. 174.

111Usporedi isto, str. 174.

112Iz ugaritskih tekstova nije sasvim jasno jesu li se prinisili i magarci (hmr) kao žrtve. (Postoji mogućnost da je ovdje riječ o nekoj vrsti koze.) Usporedi isto, str. 175.

113Moapci su znali žrtvovati prvorodeno u kriznim situacijama (2. Kraljevima

kulta zauzimao izuzetno mjesto "jer se prema svom položaju nalazio između bogova i svojih podanika".¹¹⁴ U ugaritskoj literaturi pored kralja stoji vrhovni svećenik (*rb khnm*),¹¹⁵ iza njega su svećenici¹¹⁶ i *qds*m -proroci. Pjevači i hramski svirači uz svećenike i proroke važno su kultno osoblje.¹¹⁷ Najniži stupanj zauzimali su "hramski robovi" i obični službenici poput vratara, stražara, itd.

Postojale su također posebne kultne udruge i uz njih praznične svečanosti, o kojima u ovome članku neće biti riječi.

1.6 Zaključak

Prema razmotrenoj građi čini se jasnim da su upravo božanstva Kanaanaca sačinjavala kulturno blago njihove zemlje. Seksualni motivi su izraziti. Mnogi bogovi pokazuju diferencirane vidove ili ih ostvaruju u sprezi s nekim rivalom. El kao stvoritelj, kralj i iznadvremenski vladar; Baal uzdržavatelj stvorenog, koji je dinamičan i sam sebi stječe svoju vladavinu, gubi život, a zatim ponovno ustaje kao kralj - potom njegov protivnik Mot - uništavač - kao i Jamm. Anat "rađa narode" i zvjerski uništava ljude u borbi, itd. Valja zapaziti da vrline tih božanstava imaju zapravo izrazite ljudske karakteristike, naročito kada u svojem ponašanju odlaze u krajnosti. Bogovi mogu biti potpuno "pijani", "valjati se u vlastitom izmetu", "sudjelovati u razuzdanim orgijama" i ubijati do mile volje. Ali ponekad su kadri učiniti i nešto dobro, što opet često otkriva dvojni moral. Sve to pokazuje da je kanaanska religija bila prirodna religija, ali da je također tumačila prirodne pojave različitim ljudskim tradicijama, običajima, shvaćanjima i odnosima vlasti. Stoga su, dobrim di-

3, 27). Prema 2. Kraljevima 17, 31 postojalo je žrtvovanje djece za božanstva Adramelek i Anamelek (vidi još izvještaj o Jefti u Sucima 11, 30...; 1. Kraljevima 16, 34 - žrtva za gradnju? Spaljivanje djece za Moloha (tako LXX). Usporedi isto, str. 177.

¹¹⁴Loretz, *Ugarit und die Bibel*, str. 95.

¹¹⁵To je bilo za vrijeme kralja Niqmadu atnprln. On je nosio počasni naziv "poglavar pastira".

¹¹⁶"Svećenici su obučeni u bijeli lan, a na obrijanoj glavi nose povoje. Za vrijeme svog mandata službe nemaju bračnih odnosa. U svetištu gori vječna vatra. Prilikom kađenja trebalo je paziti na naročite propise odijevanja." (Schröder, *Die Religionen Altsyriens, Altarabiens und der Mandäer*, str. 178).

¹¹⁷Isto, str. 179.

jelom, kanaanske religijske predodžbe odražavale njihovo političko, socijalno, kulturno i svjetovno okružje. Treba uzeti u obzir i činjenicu da su se politička struktura vlasti i kultura zbog imigracije i ratova mijenjali i sa sobom unosili različite nijanse u religijska shvaćanja. Ta činjenica svakako čini razmatranje ovoga predmeta još kompleksnijim.

S njemačkog preveo: Vladimir Odorčić

ZUSAMMENFASSUNG:
Die Religiosität der Umwelt Israels

Die Probleme der kulturellen und religiösen Identität des Volkes Israel verstehen zu lernen, auf die die alttestamentlichen Propheten aufmerksam machten, setzt ein Studium der Religiosität der Umgebung Israels voraus, von woher ja die heidnischen Einflüsse auch kamen. In diesem Artikel befaßt sich der Autor mit der Schilderung der kanaanäischen Religion. Er beschreibt die kanaanäischen Gottheiten aufgrund von Informationen die er aus der epochalen archäologischen Entdeckung von Ugarit in der Nähe der Bucht Minet el-Beda (heutiges Syrien) aus den Jahren 1928/29 bezieht, aber auch aus den Ergebnissen von Ausgrabungen in Ras Ibn Hani (unweit der ersgenannten Fundstätte), angefangen im Jahre 1975, und weiterhin. Die kanaanäischen religiösen Vorstellungen sind auch ein Abbild der tatsächlichen politischen, sozialen, kulturellen und weltlichen Umgebung. Aufgrund der räumlichen Nähe, der Ähnlichkeit der Sprache, und aufgrund einer nur schwer ergründbaren Anziehung die die Hebräer dem kanaanäischen Kult gegenüber verspürten, übten all jene Charakteristika einen großen, und oft auch schicksalhaften, Einfluß auf die hebräische Religion und Kultur aus.